

לקורא סוגיות חשובות ובסיסיות בדיני משפחה. ועם כל הדיוק והדקדקנות שהושקעו בספר – למען לא יחטא לאמת – השכיל המחבר להגיש את החומר בצורה בהירה, מעניינת ובלשון השווה לכל נפש.

המשפחה היא התא הראשוני בחברה. בתולדות ישראל ייחסו תמיד חשיבות מרובה לקיום חיי־משפחה תקינים. בימינו נחלשו המסגרות והתרופפו החישוקים, ומקרי הגירושין מתרבים. הייתי רוצה לקוות, כי העמקת הידע בתחום דיני המשפחה תביא בכנפיה גם הבנה לחשיבותה הראשונה במעלה והחיונית של המשפחה בחברה. גם כאשר נגזר על בני־זוג להתגרש, יעשו זאת בדרך נאותה שתמנע סבל נפשי ומצוקה מיותרים מהם ומצאצאיהם, בני המשפחות ההרוסות. ילמדו נא להתייחס איש לזולתו בכבוד הדדי כדרכו של אהרן הכהן שהיה אוהב שלום ורודף שלום. כן יזכרו את דברי חז"ל (במסכת סנהדרין) "יפה כוח פשרה מכוח הדין".

אנשים הזקוקים לספר שידריך אותם בשדה דיני האישות והמשפחה, ימצאו בספר זה חומר חשוב שיאפשר להם להכיר את בעיותיהם ויקל עליהם להגיע לפתרונות נאותים. יש מקום לקוות, כי אם יתרחב הידע ותעמיק ההבנה, אפשר ויימנעו סכסוכים מיותרים, ובני־משפחה שיחסייהם התערערו ימצאו את תקנתם.

סדר הפרקים

פתח דבר 11
תמצית ההלכות ועיקרי הדינים 15

מזונות אשה

1	שיר השירים	25
	או: זכותה של אשה למזונות מבעלה	
2	אשת תיל	37
	או: זכויותיהם הדדיות של האשה והבעל	
3	חשבון עובר ושווא	47
	או: מהי רמת־החיים המגיעה לאשה	
4	דרך הגב	61
	או: האם זכאית אשה הנוטשת את בעלה למזונות	
5	דיני רעיות	73
	או: מזונותיה של אשה "בלתי צנועה"	
6	חומד לצאן	83
	או: מירוח סמכויות בין בית־המשפט לבית־הדין	
7	היינו אח	95
	או: מתי יכולה אשה למנוע מבעלה להיכנס לדירה	

מזונות ילדים

8	דוור והיפוכו	109
	או: חיוב אב במזונות ילדיו	
9	מנת מסכל	123
	או: חיוב אם במזונות ילדיה	
10	מלקת האמבטיה	133
	או: מהי רמת־החיים המגיעה לילדים	

פתח דבר

מוסד הנישואין בחברה בתימינו עבר תהפוכות רבות ונקלע לקשיים המזעזעים את אושיותיו. משבר זה, ששטף את העולם המערבי כולו, לא פסח גם על ישראל. באיחור של שנים אחדות הגיעו הגלים גם לכאן, והם הולכים ומתרחבים, הולכים ומתעצמים.

שיעור מקרי הגירושין בישראל גדל משנה לשנה, ועמו מתרבים, בהכרח, סכסוכים ומריבות, משפטים והתדייגויות, הנובעים מהתערערות התא המשפחתי. יותר ויותר נשים וגברים נזקקים לעצה ולהדרכה, שיקלו עליהם להתמצא בסבך בו הם שרויים.

על רק זה בלט חסרונן של ספר הדרכה, שיענה על שאלות ובעיות בתחום הרגיש והמורכב של דיני משפחה.

ספר זה – ראשון מסוגו בהיקפו, במבנהו ובמתכונתו – נועד להקנות ידע משפטי בסיסי, שימושי ועיוני כאחד, לציבור הרחב. בראש ובראשונה לאלה המצויים בעיצומו של המשבר המשפחתי, שכבר ניבעו בקיעים בקירות ביתם והמחפשים פתרונות לבעיותיהם האישיות. אולם גם מי שאינו נזקק, למרבה מזלו, ליעוץ ולהדרכה, אך מעוניין להרחיב אופקים ולרכוש דעת, יתכן שימצא ענין בפרקי הספר ובסיפורים המשובצים בו.

ישראל שונה ממדינות העולם בתחום דיני המשפחה, וזאת מכמה טעמים.

מוסד הגירושין בישראל מבוסס על עקרונות המשפט העברי, שלפיהם הגירושין מתבצעים בהסכמה הדדית של בניהוזוג. בניגוד לשיטות רבות המקובלות בעולם, אצלנו לא בית המשפט הוא המנתק את קשר הנישואין עלידי פסק-דין, אלא הצדדים עצמם הם שמבצעים את מעשה הגירושין. מצב זה מקנה כוח מיקוח לבניהוזוג שאינו מעוניין להתגרש, או המעמיד פנים שאין רצונו בכך, וממילא מציב בכך את בניהוזוג בעמדה נחותה.

החזקת ילדים

11	שניים או חזים בגלית	147
	או: מי יקבל את הילדים בעת פירוד – האב או האם	
12	איך אדע ועודני ילד	159
	או: כאשר הילד נשאל באיזה הורה הוא בוחר	

גירושין

13	הרי את מגורשת לי	173
	או: כאשר שני הצדדים רוצים להתגרש	
14	גולדן גט	187
	או: כאשר רק הבעל רוצה להתגרש	
15	אשה מסוחררת	199
	או: כאשר רק האשה רוצה להתגרש	
16	כלה נאה וחשודה	211
	או: מתי יחוייב בעל לגרש את אשתו	

חלוקת רכוש

17	ויהי ערב ויהי פוקר	227
	או: למי שייך רכוש הרשום על שם צד אחד בלבד	
18	אנשים תובעים – באמצע הדרך	241
	או: חלוקת רכוש בעת גירושין	
19	בית אין חפץ בו	251
	או: איך מחלקים רכוש משותף	

מקורות

263

פירוק התא המשפחתי בדרך של פשרה והגינות, של שכל ישר ולב מבין ורגיש. בכך תיסלל הדרך למגמה שיש לראות בה חשיבות רבה: הומניזציה של תהליך הגירושין.

תודה והוקרה למר אלישע שינבונים, שופט בית-המשפט המחוזי בתל-אביב, לרב שלמה דיכובסקי, אב בית-הדין הרבני בתל-אביב, ולפרופ' אריאל רוזן-צבי, מרצה לדיני משפחה באוניברסיטת תל-אביב, שקראו את הגהות הספר והעירו הערותיהם החשובות.

בני דון-יחיא

כסלו תשמ"ח (דצמבר 1987)

סדר הפרקים

9	הקדמה מאת פרופ' מנחם אלון, שופט בית-המשפט העליון
13	תמצית ההלכות ועיקרי הדינים

מזונות אשה

23	1 בית-חרוזת אז: עד כמה צריך בעל להתאמץ כדי לפרנס את אשתו
37	2 אף-על-פי-כן אז: מזונותיה של אשה המסרבת להתפייס עם בעלה

מזונות ילדים

51	3 בשן ואין אז: שיפוי אב בתביעה למזונות ילדים
63	4 יש מעין אז: ויתור על רכוש תמורת ויתור על מזונות

החזקת ילדים

77	5 סדום והמורה אז: זכויות וחובות בין הורים לילדים
93	6 כתומד ביד היוצר אז: הפרת פסק-דין הקובע הסדרי-ראיה של ילדים

גירושין

113	7 דליה וקוץ בה אז: כאשר האשה אינה יכולה ללדת
-----	---

הקדמה

מאת פרופ' מנחם אלון
שופט בית-המשפט העליון

"משפחה במשפט" – זהו השם שניתן על-ידי עו"ד בני דון-יחיא לספר שבפנינו. ככרך הראשון, כך הכרך השני, ענינו בנושאים העולים בדין ודברים שבין בני-זוג ובין הורים וילדים. דבר-ידיב כי יתגלעו בסוגיות אלה, המשפחה – על כל יחידה – עומדת לדין ולמשפט; אחד מבני-המשפחה המתדיין עם אחד מבני אותה משפחה, אם בדברים שבינו לבניה אם בענינים שבין ההורה ליוצא חלציו, תדאג המשפחה כולה, שמא יבולע לשלומה וליציבותה. ומכאן חשיבותו המיוחדת של ענף דיני המשפחה במערכת המשפטית של כל אומה ולשון. התא המשפחתי הוא תחילתה ויסודה של החברה, והוא עתידה ותיקונה, ואם משפחה אין – חברה מניין.

אשר על כן טוב ורצוי הוא, ואף חיוני הוא, שעיקרי דיניו של תחום משפטי זה יהיו בהישג ידו וידיעתו של כל משכיל ויודע ספר, בטרם בא ולאחר שבא כברית עם בן-זוג. ידיעת דרישות החוק, על יתרונותיו ומגבלותיו, יש בה כדי לחנך את מי שבא לבנות את התא המשפחתי ולדעת מה הן משאלותיה של החברה שעליה הוא נמנה, משאלות הבאות לכלל ביטוי בדינים וכללים שהחברה מגבשת בחוקיה. כשם שהאהבה מקימה את התא המשפחתי ומעצבתו, כך ההבנה מקיימת את התא המשפחתי ומייצבתו; ואין הבנה ללא ידיעה.

דא עקא, וענפי המשפט למיניהם סגורים ומסוגרים הם, רובם ככולם, בפני מי שאומנותו אינה בחכמת המשפט. דבר זה כך הוא מימים ימימה, ומכל שכן שכך הוא במערכות המשפט המודרניות, שמלאות הן פרטים ופרטי-פרטים וכללים וכללי-כללים, שדורות קודמים, בתבונתם, נמנעו מלהרבות בהם. והאורח מן השורה, אף אם משכיל אלי ספר הוא, אינו מוצא ידיו ורגליו בשבילי המשפט ונתיבותיו.

8	הצהרת און	125
9	מעסה שהיה	135
10	גוב עריות	145
11	המוציא מחברו עליו הרעיה	157
12	זכרתי לך חשד נעוריק	169
13	מקום בצנרת	183
	און: כאשר הבעל אינו מסוגל להוליד	
	און: גירושין כאשר האשה משרכת דרכיה	
	און: דינה של אשה המכה ופוגעת בבעלה	
	און: מי היא "אשה מורדת"	
	און: כאשר האשה מורדת בבעלה	
	און: מה זה "בעל מורד"	

חלוקת רכוש

14	לתקר אין רגלים	195
15	חג החנוקה	209
	און: מירוצ סמכויות בעניני רכוש בין בית-המשפט לבית-הדין	
	און: שיתוף ברכוש בבית-הדין הרבני	

הידועה בציבור

16	דרך קבר בעלמה	225
17	קלקלת הבית	241
	און: מוסד "הידועה בציבור" והסיבות ליצירתו	
	און: זכותה של "ידועה בציבור למזונות"	

253	מקורות
-----	--------

סדר הפרקים

13 חקדמה מאת השופט מאיר שמגר, נשיא בית-המשפט העליון לשעבר

15 תמצית ההלכות ועיקרי הדינים

הפרת הבטחת נישואין

1 כי שקר הכן 25
או: מה זו הפרת הבטחת נישואין

2 והרסתיך לי לעולם 37
או: מתי ואיך מפצים אשה פגועה

3 ברחי נפשי 47
או: הזכות להינשא מתוך בחירה חופשית

שלום-בית

4 דריסת שלום 61
או: מה זה שלום-בית

5 שלום אך שווא 75
או: מהן ההשלכות המשפטיות של תביעה לשלום-בית

6 קשיי עיקול 87
או: תביעה לשלום-בית ויתרונותיה

ואולם, אם אחרי ככלות הכל יוחלט לשים קץ לנישואין, אפשר כי רוח הספר והמידע הכלול בו יתרמו לניווט המהלכים הקשים והכואבים של פירוק התא המשפחתי בדרך של פשרה והגינות, של שכל ישר ולב מבין ורגיש. בכך תיסלל הדרך למגמה שיש לראות בה חשיבות רבה: הומניזציה של תהליך הגירושין.

אב תשנ"ו (יולי 1996) בני דון-יהיא

פירוק שיתוף בדירה

- 7 והיה יעקב למישור
או: מה זה פירוק שיתוף בדירה
103
- 8 קטן הוא וז"ל הוא חדרי
או: באלו תנאים תחולק דירת המגורים
115
- 9 בית מדרס
או: מתי יעוכב ביצוע פירוק השיתוף בדירה
127

החזקת ילדים

- 10 גמר חטיפה טובה
או: האב, האם והילד הנחטף
141
- 11 המבדיל בין קודש לחו"ל
או: אמנת האג למניעת חטיפת ילדים
153

לידה ללא נישואין

- 12 אב על פי כן
או: אבהות ללא נישואין
165
- 13 אבות אכלו אותה
או: האם ניתן לוותר על אבהות
177
- 14 של מי אתה, ילד
או: מה זו בדיקת רקמות
189

אימוץ

- 15 מטבע עופר לסוחר
או: מתי יימסר ילד לאימוץ בניגוד להסכמת הוריו
201
- 16 הריון מחוץ לרחמים
או: איך מוסרים ילד לאימוץ
213

יחסי-ממון בין בני-זוג

- 17 לא ימומן כי יסופר
או: הסכם ממון לפני הנישואין
225
- מקורות
235

דרך הגב

או: האם זכאית אשה הנוטשת את
בעלה למזונות

אשה זכאית למזונות מבעלה כאשר היא חיה עמו בבית
אחד.

אם האשה תעזוב את הבית ללא סיבה מוצדקת בעיני
הדין, היא תפסיד את זכותה למזונות.

אם האשה תעזוב בשל יחסו של הבעל כלפיה, או מטעם
אובייקטיבי המצדיק נטישת הבית, הבעל יחוייב
להמשיך לתמוך בה.

על האשה להוכיח כי היתה לה הצדקה לעזוב את בעלה,
אולם נטל ההוכחה המוטל עליה – בבית המשפט
המחוזי – קל למדי. בבית דין רבני נטל ההוכחה כבד
יותר.

שופט בית-המשפט המחוזי נרתע לאחוריו במבוכה. 15
שנים הוא יושב על כס המשפט, אבל מחזה כזה עדיין לא ראה:
התובעת, צעירה כבת שלושים, הפנתה אליו את גבה, ובתנועה
מהירה ווריוזה הגביהה את חולצתה וחשפה לעיניו הנדהמות גב חרוש
שריטות וזרוע חבורות כהות.

"אני דורש ממך להתייחס בכבוד לאולם זה", סינן לעברה השופט
בחומרה, סמוק מכעס, "ואם זה קשה לך, אתן הוראה להוציאך
מבית-המשפט". לאחר שהות קלה, משנרגע מהפגנתה של התובעת,
הוסיף: "ביקשתי ממך לדבר לגופו של ענין, אבל לא התכוונתי
שתקחי את דברי באופן מילולי כל-כך..."

התובעת - נקרא לה כאן לאה - התיישבה במקומה, ופרקליטה
קם. הוא שטח בפני השופט את תביעתה של לקוחתו:

לאה נישאה לנחבע, מנחם, לפני שלוש שנים. ילדים אין להם. היא
אינה עובדת. לפני כחודשיים עזבה את הבית ועברה לגור עם הוריה,
לאחר שהבעל התנפל עליה בהתקפת-זעם, ופצעה. הבעל מירר בשנה
האחרונה את חייה, והתקפת האלימות - שסימניה טבועים על גב
האשה - היתה שיאה של תקופה בלתי-נסבלת, שהסתיימה, כאמור,
בנטישת הבית. הבעל סירב לשלם לאשתו מזונות, ובית-המשפט
מתבקש לחייבו לעשות כן.

עתה קם בא-כוחו של הבעל. "מרשי טוען" - פתח בקול רועם -

"כי אשתו אינה ממלאת את חובותיה כלפיו כפי שעל רעה נאמנה ומסורה למלא. היא אינה מנקה את הבית כראוי, אינה מכבסת את בגדיו בתכיפות הרצויה, אינה מגהצת בקפדנות, תבשיליה תפלים ובכלל היא מבשלת מעט..."

"תלונה על אשה המבשלת רע ומעט מזכירה לי", קטע אותו השופט, "את היהודי שיצא ממסעדה כשפניו חמוצות. מה קרה, שאלו אותו. ראשית, ענה, האוכל היה איום ונורא, זוועה ממש; ושנית, היה מעט מדי".

קהל הסקרנים באולם, לרבות הצדדים הניצים ופרקליטיהם, פרץ בצחוק.

כאשר האשה עוזבת את בעלה מטעם מוצדק

השופט ניצל את האווירה הנינוחה שהשתררה בזכות חושי-ההומור שלו, ופנה אל פרקליטו של הבעל: "האשה תובעת מבעלה זכות פשוטה מאוד – מזונות חודשיים. אולי יש באמתחתך נימוק טוב יותר לשלילת מזונותיה מאשר בישול גרוע ואוכל תפל?"

הפרקליט: "ודאי. אם אשה עוזבת את הבית ללא סיבה מוצדקת, היא אינה זכאית למזונות מבעלה. וזה בדיוק מה שקרה כאן".

לאה קפצה ממקומה וצעקה לעבר עורך-דינו של בעלה: "אם אשתך תחטיף לך מכות כמו שאני קיבלתי, גם אתה היית עוזב את הבית!"

נדלג עכשיו על העדויות שהושמעו בהמשך המשפט ועל הראיות שהוגשו ונספר על החלטת בית-המשפט. השופט שוכנע שמנחם אכן הכה את אשתו (אף כי מנחם נשבע בחיי אביו ואמו – ואף את סבו ואת דודיו גרר לשבועתו – כי מעולם לא הרים יד אפילו על זבוב, וכי לאה הוכתה בידי אחר, ואולי אפילו, כך רמז פרקליטו, ביימה את פצעה כדי לעורר את רחמי בית-המשפט).

בשל המכות, כך קבע השופט, נאלצה האשה החבולה לעזוב את הבית. לפיכך מגיעים לה מזונות חודשיים לכיסוי כל הוצאותיה, בהתאם לרמת-החיים שהיתה רגילה לה בעת שחייתה יחד עם בעלה. "אשה העוזבת את הבית מחמת סיבה מוצדקת אינה מפסידה זכותה

למזונות", פסק השופט. "ואם היה לי ספק בנוגע לסיבת העזיבה, הנה דרך גבה של התובעת נוכחתי, כי הבעל, במקום להעניק לאשתו נחת-זרות, העניק לה מנחת זרועו".

החויב במזונות – "כשהיא עמו על שולחנו"

הקדמנו הקדמה זו כדי להבהיר ולהסביר בשורות הבאות מה קובע הדין בארץ במקרה של אשה הנוטשת את בעלה:

- אשה זכאית לתבוע מבעלה מזונות כל תקופת הנישואין.
- זכות זו קיימת כל זמן שהאשה חיה עם בעלה (וגם כאשר הבעל עזב את הבית ללא הצדקה).

ביטוי ציורי לחובתו של הבעל נתן השופט אלישע שינבויים במאמר שפירסם בקובץ "דיני ישראל": "דין מזונות האשה במשפט העברי אינו נובע מתוך זכות סוציאלית או מתוך הטבה סוציאלית, אלא זוהי זכות מזכויות הנישואין, בהן זוכה האשה משהיא נישאת לאיש. הייתי אומר, שכאשר נושא איש אשה ומקדשה בטבעת, הוא הופך לחברת ביטוח. הוא מבטח אותה עד סוף ימיו או עד סוף ימיה, כי גם לאחר אריכות ימיו אחראי עזבונו למזונותיה. תמורת ביטוח זה ושאר התחייבויותיו, הוא מקבל פרמיות מסוימות, דהיינו מעשי ידיה, פירות נכסיה ועוד".

- על האשה מוטלות חובות שונות שעליה למלא כלפי בעלה מתוקף הנישואין ביניהם (ראה פרקים 1 ו-2).
- אם האשה עוזבת את בעלה בגלל יחסו אליה, יחס פוגע ומשפיל שאין היא יכולה לעמוד בו, הוא לא ישוחרר מחובתו לפרנסה.
- כאשר האשה נוטשת את ביתה ואת חובותיה ללא הצדקה, אין הבעל חייב להמשיך לזון אותה.

הדין העברי קבע הלכה זו במקורות רבים. ב"שולחן ערוך" נפסק: "אשה שיצאה מבית בעלה והלכה לה ולא כיררה טעם לדבריה (לא הצדיקה את עזיבתה), אינו נותן לה מזונות. שאין חויב מזונות לאשה על בעלה אלא כשהיא עמו על שולחנו".

הגיון פשוט וצודק, ואין כמדומה מי שיחלוק על כך. ובכל זאת, כתייהמשפט ובתייהדין עמוסים, גדושים ומוצפים בתביעות למוזנות של נשים שעזבו את ביתן, ורבות מהן זוכות בתביעותיהן משום ששיכנעו את השופט או הדיין, כי היתה להן סיבה טובה לעזוב את הבית.

לאה, שסיפרנו עליה בתחילת פרק זה, היא אחת מהן.

כאשר האשה עוזבת בגלל מחלה

במקרה אחר שנידון בערפאות נגול סיפורה של אשה, שהחליטה יום אחד – עשרים שנה לאחר שעזבה את הבית – לתבוע מוזנות מבעלה, וזכתה בתביעתה. המקרה היה מאוד לא שיגרתי, וכדאי לספרו בקיצור.

חמדה חיה עם בעלה, יוסי, כעשר שנים, שבהן נולדו להם חמישה ילדים. לאחר לידת בנה האחרון לקחה חמדה במחלת־נפש ואושפזה במוסד. משהוטב מצבה, שוחררה ועברה לגור בבית אמה.

עשרים שנה היא פירנסה את עצמה מעבודתה כעוזרת־בית, וכאשר כשלו כוחותיה בהגיעה לגיל חמישים מצאה עצמה – אנשים אלהבים עוזרות חזקות ויעילות – ללא עבודה וללא מקור הכנסה. חמדה פנתה, איפוא, לבית בעלה וביקשה ממנו שיחמוך בה.

יוסי, שנזהם מביקורה הבלתי־צפוי של רעייתו – עשרים שנה לאחר שיצאה מביתם בפעם האחרונה – התאושש עד־מהרה כאשר שמע כי היא דורשת ממנו כסף, ואין היא חפצה לשוב ולחיות עמו כפי שחשש. תשובתו השלילית הפסקנית לא הותירה בידי חמדה ברירה, אלא להידרש לשירותיו של בית־המשפט. היא הגישה תביעת מוזנות.

שופטת בית־המשפט המחוזי קיבלה את תביעתה של חמדה. "האשה נלקחה לבית־חולים לחולי־רוח", קבעה השופטת, ו"פעולה זו אין לפרשה כאילו עזבה האשה מרצונה את בית בעלה".

יוסי טען בתוקף, כי חמדה יכולה היתה לחזור אליו לאחר ששוחררה מהמוסד (במקום לעבור לבית אמה), וכיון שלא עשתה זאת, אין הוא חייב לעזור לה. "עשרים שנה היא לא טרחה לדאוג לי ולא עשתה

אשר לתנאי השני אמר השופט, שגם אם יבקש הבעל ויפציר באשתו לחזור הביתה, הנה יש מניעה באשמתו: האשה המתגוררת עמו. "זכותה של חמדה", קבע השופט ברורות, "לא לגור בכפיפה אחת עם בעלה, כאשר הוא חי בדירתו עם אשה זרה".

נטישת הבית בגלל אם הבעל

יש מקרים שהבעל יחוייב במזונות אשתו שאינה גרה עמו גם אם לא הוא שגרם לה לנטוש אותו ומצדו אין מניעה שתשוב. על מקרה כזה נספר במעשה הבא, שכל פרטיו – זולת שמות הצדדים – היו ונבראו, והם שאינם מתוך עדויות הצדדים בבית הדין.

שנה לאחר שרוני נישא לדינה, נפטר אביו. לאחר מסע שכנוע ממושך נעתרה האם להפצרות בנה ועברה לגור בביתו. דינה, שהצטרפה לבקשות וללחץ שהפעיל בעלה על אמו, ושהודות ליחס האוהד והחם שגילתה נאותה חמותה לעבור ולחיות עמו, הצטערה עדימהרה שבקשותיה נענו: החותנת הפכה את חייה עם רוני לגירסה מודרנית של "התופת" לדנטה, כפי שהתריסה לימים בפני בעלה, בעת הדיון בתביעת המזונות שהגישה נגדו. משעברה החותנת לגור בבית בנה, החלה דינה להרגיש כדיירת-משנה בלתי-רצויה, שכל מעשיה אינם לרוחה של בעלת-הבית האמיתית, אמו של רוני. בישוליה היו "זוועה", כלשונה של החמות ("אין לי התנגדות שהיא תמשיך לבשל את הדברים המודרניים האלה, כמו שמבשלים בכרם התימנים", אמרה לבנה, "אבל האם אני מוכרחה לטעום מהם?"); הבית לא מורק וצוחצח והוכרק כפי ש"הבן שלי ראו"; התינוקת בת החודשיים מטופלת "כמו במעברה".

ביותר יצא הקצף על שדינה דורשת מרוני ליטול חלק בעבודות הבית ("בזמני", אמרה האם לבנה בלחישת שנועדה להגיע לאוזניה של דינה בחדר הסמוך, "הבעל היה בעל והאשה – אשה; והדחת כלים ושטיפת רצפה היו תפקידיה של האשה בלבד. אבל כיום הגברים אינם כנראה כמו שהיו פעם, אז למה שהנשים לא ינצלו את זה?").

למעני דבר – מדוע עלי לעבוד עכשיו קשה כדי לתת לה כסף", קרא ברוגז, והוסיף: "אם חמדה תחזור לבית – ואני מוכן ברצון לקבלה – ודאי שאתמוך בה".

השופטת המנוסה לא בלעה את הפתיון: "הטענה הזאת נראית לי כתכסיס בלבד. האיש לא עשה דבר משך יותר מעשרים שנה כדי להחזיר את האשה אל ביתו", כתבה בפסק-דינה וציינה, כי פרקליטה של האשה הוכיח, שהבעל גר בביתו עם אשה אחרת, המסתופפת בצל קורתו יחד עם בתה. "לאור עובדה זו", כתבה השופטת, "מיוזרה במקצת טענתו של הבעל, שברצונו לקבל את האשה לביתו חזרה".

"עד שיקרא לה בעלה"

יוסי חוייב במזונות, אך רוחו לא נפלה. הוא עירער לבית-המשפט העליון, אולי מכאן תצמח לו ישועה. תקוותו נכזבה חיש מהר. השופט אגרנט, שבפניו גוללו הצדדים את סיפורם (ערעור אזהרי 358/64), התרשם, כי מחלת-הנפש של חמדה עשתה את היחסים ביניהם לבלתי-תקינים, עד כי לא נותרה לחמדה ברירה אלא לעבור לבית אמה.

פרקליטו של יוסי לא נואש: מדוע, הוא שאל, לא חזרה האשה לבעלה לאחר שהחלימה ממחלתה, הן אז בטלה העילה שהצדיקה את עזיבת הבית?

אכן, קבע השופט, אשה שעזבה את הבית מסיבה מוצדקת, אך זו חלפה-עברה, תפסיד את זכותה למזונות אם לא תחזור לבעלה, אולם זאת רק אם התמלאו שני תנאים: "אחד, הבעל הביע בפניה את רצונו לקבלה בחזרה לביתו ולחדש את חיי הנישואין המשותפים, אך היא עמדה בסירובה לעשות כן. והתנאי השני: לא קיימת מניעה לשובה לבית בעלה, מניעה אשר זה האחרון – הבעל – אשם בה".

על התנאי הראשון אנו לומדים מתוך דבריו של הרמ"א, מגדולי הפוסקים בעבר: "אשה שהלכה מבית בעלה מכוח קטטה ואינה רוצה לשוב לביתו, עד שיקרא לה בעלה, לא הפסידה משום זה מזונותיה, דבושה (מתביישת) ממנו לשוב מאחר שיצאה בלא רשותו".

היחסים הידרדרו במהירות. ערב אחד, לאחר מריבה קולנית עם חמותה, ארזה דינה שתי מזוודות, נשקה לרוני ואמרה לו: "מוטב שתהיה לך אשה בריאה שאיננה גרה אתך, מאשה הנמצאת בביתך וסובלת מהתמוטטות עצבים".

האם, שנדחפה על-ידי בנה כנסיון אחרון לשכנע את כלתה לחזור בה "מהחלטתה הפזיזה", כלשוניה, נסוגה בזעם לאחר שדינה שאלה אותה: את יודעת מה העונש על ביגמיה? לא, אמרה האם. שתי חותנות, השיבה דינה בציניות.

שבוע לאחר-מכן, כאשר ביקר רוני את רעייתו ואת התינוקת בבית חברתה של דינה, אליה עברו להתגורר, ביקשה ממנו דינה כי יגיעו להסדר קבוע ומכובד לתשלום מזונות חודשיים לה ולילדה.

רוני ביקש לשקול את הבקשה. למחרת טילפן: אתן לך עבור הילדה כל מה שמגיע, אבל למזונותיך שלך לא אתן פרוטה. אני התנהגתי אליך בכבוד ובאהבה, ולא עשיתי כל מעשה שיצדיק את עזיבתך.

"אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת"

שבועיים לאחר שיחה זו קיבל רוני מבית-הדין הרבני כתב תביעה. "הצדדים נשואים זה לזה", היה כתוב בה, "אך האשה נאלצה לעזוב את ביתם המשותף עקב יחסה המשפיל והמעליב של אִם הנחבע, ולכן חייב הנחבע לשלם לתובעת מזונות".

הדין בבית-הדין התנהל באווירה מכובדת. "לא השארת לי ברירה", אמרה דינה לבעלה, דקות אחדות לפני שנכנסו לאולם. "אבל אני מקוה שלא נצא מכאן עם שנאה בלב אחד כלפי השני".

לא נאריך בסיפור. דינה שטחה קובלנותיה. רוני השיב מה שהשיב, ופרקליטו הפליג באריכות בתיאור ההרמוניה ששררה בין בני-הזוג. "הנחבע", אמר עורך-הדין, "חי עם התובעת בשלום ובאחווה, ברעות ובידידות. עודד אותה ללמוד ולהתפתח, עזר לה בניהול משק-הבית ונטל חלק בגידול בתם המשותפת. אין הוא חייב במזונות התובעת אלא משתגור עמו ותמלא חובותיה כאם וכרעה מסורה".

אולם בית-הדין לא השתכנע מדברי הפרקליט. בהחלטתם קיבלו הדיינים את התביעה וחייבו את רוני לשלם לאשתו מזונות חודשיים ראויים לרמת-החיים, שהיתה רגילה לה בעת שחיו יחדיו. "נכון", קבעו הדיינים, "שוכנענו כי רוני הוא בעל נאמן, מסור ועוזר, ואין לתלות בו את הקולר לעזיבתה של התובעת: אבל נפסק כבר בדין העברי, כי כאשר גרים עם האשה קרוביו של הבעל המצעים ומעליבים אותה, היא רשאית לדרוש ממנו להוציאם מהבית, או לחילופין לעבור עמו לבית אחר. היה והבעל לא ייעתר לתביעתה זו של האשה, תהא היא זכאית לעזוב אותו והוא יחוייב להמשיך ולשלם מזונותיה".

עוד ציינו הדיינים, כי הדין קובע שאשה זכאית למזונות גם אם עזבה את בעלה משום שהיא סובלת מהשכנים המבזים ומצעים אותה, ולא כל שכן כאשר הסבל נגרם בביתה שלה. "אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת", סיימו הדיינים את פסק-דינם בציטוט מתוך מסכת יבמות בגמרא.

נטל ההוכחה המוטל על האשה "קל כנוצה"

מי חייב להוכיח, כי התמלאו או לא התמלאו התנאים המצדיקים נטישת הבית? האם הבעל, המתנגד לשלם לאשתו מזונות, או האשה התובעת אותם?

בפסק-דין בתיק 256/65 קבע השופט זילברג ז"ל ברורות, כי אשה החיה בנפרד מבעלה אינה יכולה לתבוע מזונות "אלא אם כן היא מראה או מסבירה לבית-המשפט, שלא היתה כל אשמה מצדה בעזיבת בית בעלה, או בסירובה לחזור אליו".

השופט הוסיף, כי האשה תצא ידי חובתה ותזכה במזונות גם אם מידת ההוכחות שתוכל להציג בפני בית-המשפט להצדקת עזיבתה לא תהיה רבה ביותר. "המשקל הסגולי של כמות ההוכחה, אשר האשה שעוזבת חייבת להביא" (כדי לזכות בתביעת מזונות), קבע השופט, "הוא קל מאוד. הייתי אומר: משקל-נוצה" (כך המצב בבית-המשפט. בבית-הדין נטל ההוכחה המוטל על האשה כבד יותר).